

Politiskt program 2025-2026

Introduktion

- Om hur det politiska programmet blev till och dess uppbyggnad
- Definitioner
- Värdegrunder

Utbildningspolitik

1. Inledning

2. Pedagogik

- 2.1 Inlärningsmetoder och studieteknik
- 2.2 Läromedel
- 2.3 Ämnesöverskridande och fenomenbaserad undervisning
- 2.4 Digitalisering och närundervisning
- 2.5 Lärare
- 2.6 Skolpersonal
- 2.7 Stödundervisning
- 2.8 Bedömning
- 2.9 Grupper
  - 2.9.1 Nivåbaserad undervisning
  - 2.9.2. Gruppindelning på basis av kön
  - 2.9.3. Gruppstorlekar
- 2.10 Externa utbildningskällor
  - 2.10.1. Praktisk arbetslivsorientering (PRAO)
  - 2.10.2. Studiebesök
  - 2.10.3. Dagsverke
  - 2.10.4. Erasmus + och utbyten

3. Olika studerandegrupper

- 3.1 Vuxenstuderande
- 3.2 Studeranden med barn och familj
- 3.3 Studeranden med nedsatt studieförmåga
- 3.4 Internationella studerande
- 3.5 Åland
  - 3.5.1 Utbildning på Åland
  - 3.5.2 Studerande från Åland

4. Utbildningsstadier

- 4.1 Grundläggande utbildningen
- 4.2 Övergången från den grundläggande utbildningen till andra stadiet
  - 4.2.1 Den förlängda läroplikten
  - 4.2.2 Valet av utbildning
  - 4.2.3 Utbildning i övergångsskedet
- 4.3 Gymnasium och studentexamen

- 4.3.1 Gymnasieutbildningens uppgift och längd
- 4.3.2 Gymnasiediplom
- 4.3.3 Studentexamen
- 4.3.4 Engelskspråkig gymnasieutbildning
- 4.4 Yrkesutbildning
  - 4.4.1 Utbildningens uppgift och antagning
  - 4.4.2 Utbildningens innehåll och längd
    - 4.4.2.1 Praktik
    - 4.4.2.2 Fördelningen av utbildningen och flytt till studieort
  - 4.4.3 Skillnader mellan utbildningar
- 4.5 Folkhögskolor och fritt bildningsarbete
- 4.6 Övergången till tredje stadiet
  - 4.6.1 Antagningsförfarandet
- 4.7 Finansieringen för utbildning

5. Skolämnen

- 5.1 Modersmål
- 5.2 Andra inhemska språket
- 5.3 Språkundervisning
- 5.4 Samhällslära
- 5.5 Historia
- 5.6 Åskådningslära
- 5.7 Konst- och färdighetsämnen
- 5.8 Hälsokunskap och sexualundervisning
- 5.9 Motion under skoltid
  - 5.9.1 Gymnastiklektioner
  - 5.9.1 Övrig motion

6. Färdigheter och kompetenser

- 6.1 Läskunnighet
- 6.2 Skrivkunnighet
- 6.3 Värderingsanalys
- 6.4 Kommunikationsfärdigheter och sociala färdigheter
- 6.5 Digitala kunskaper och datakunskaper
- 6.6 Informationssökning och -behandling
- 6.7 Bearbeta komplexa helheter och kreativ problemlösning
- 6.8 Entreprenörskap
- 6.9 Medborgarfärdigheter

Socialpolitik

7. Skola och välmående

- 7.1 Ungas välmående och marginalisering
- 7.2 Aktiviteter under skoltid

8. Välmående och trivsel

- 8.1 Trivsel och mobbningsförebyggande arbete
- 8.2 Prestationskrav
- 8.3 Studerandevård
  - 8.3.1 Psykisk ohälsa

8.4 Studiehandledning

8.5 Arbetsmiljö

8.6 Kost

9. Studerandes försörjning

9.1 Studiestöd

9.2 Studielån

9.3 Bostadsbidrag och reseersättning

10. Fritid och sysselsättning

10.1 Erkännande av kompetens

10.2 Hobbyverksamhet

10.3 Ungdomsarbete och ungdomstjänster

10.4 Unga på arbetsmarknaden

11. Social- och hälsovård

11.1 Drogpolitik

11.2 Rätt till abort och sexualrådgivning

11.3 Unga omsorgsgivare

11.4 Kriminalisering av omvändelseterapi

11.5 Gängkriminalitet

11.6 Införandet av ett tredje juridiskt kön och fastställandet av könstillhörighet

Ungdomspolitik

12. Påverkningsmöjligheter och rättsskydd

12.1 Studerandes rättsskydd

12.2 Studerandekårsverksamhet

12.3 Rösträttsåldern

12.4 Ungdomsfullmäktige

13. Värnplikt och civiltjänstgöring

13. Arbetslivet

13.1 Arbetsveckans längd

13.2 Arbetskraft

14. Generationspolitik

Introduktion

Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf. bevakar de svenskspråkiga skolungdomarnas intressen och arbetar för att förbättra deras vardag. Ur FSS politiska program framkommer förbundets åsikter och värderingar. I programmet definieras de frågor förbundet vill påverka och de politiska mål förbundet arbetar för att uppnå. Programmet fastställs årligen av förbundets årsmöte, Elevriksdagen.

- Om hur det politiska programmet blev till och dess uppbyggnad

Föreliggande politiskt program bygger i hög utsträckning på det tidigare programmet som godkändes av Elevriksdagen 2024, men har uppdaterats och kompletterats. Inför revideringen år 2025 utvärderades det tidigare programmet. Vi tog del av andra studerandeförbunds linjedragande dokument, samhällstrender analyserades ur ett ungdomsperspektiv och rapporter samt undersökningar och utbildningar behandlades. De åsikter medlemmarna och andra framför på evenemang, via kommunikationsplattformar samt andra tillfällen har beaktats vid sammanställningen av dokumentet.

Programmet är uppbyggt så att det till näst definierar vanligt förekommande begrepp varpå det behandlar våra grundläggande värderingar. Efter värderingarna följer kapitel som omfattar utbildningspolitik, socialpolitik och ungdomspolitik med tillhörande underrubriker.

- Definitioner

Studerande: Elever i grundskolans övre årskurser (åk 7-9) och studerande på andra stadiet samt vid folkhögskolor.

Ungdom: Personer som omfattas av ungdomslagen, det vill säga alla under 29 år.

Utbildningsanordnare: Med utbildningsanordnare avses anordnare av grundläggande utbildning, gymnasieutbildning och yrkesutbildning, utbildning som handleder för examensutbildning (Hux), utbildning som handleder för arbete och ett självständigt liv (TELMA) och det fria bildningsarbetets utbildning.

Studerandevårdsteam: De personer som ansvarar för studerandevården såsom kuratorer, skolpsykologer, skolcoacher, studiehandledare, speciallärare och skolhälsovårdare.

Studerandekår: Består av alla studeranden vid läroinrättningar.

Studerandekårsstyrelse: Den demokratiskt valda styrelsen som representerar de studerande i skolan och arrangerar evenemang och aktiviteter för dem.

Studieavsnitt och moduler: Enligt GLP21 byggs studierna upp av nationella moduler i olika läroämnen, som på lokal nivå kan kombineras och bilda studieavsnitt. Detta används inom gymnasiet och grundskolans övre årskurser.

Studie-och kompetenspoäng: Används på andra stadiet och definierar avlagda kurser.

- **Värdegrunder**

I det politiska programmet definieras den värdegrund vi står på. Värderingarna utgör grunden för våra åsikter och styr förbundets påverkningsarbete.

Lika utbildningsmöjligheter

Alla ska ha lika möjligheter till hög kvalitativ utbildning oberoende av socioekonomisk ställning, bakgrund, boningsort och språktillhörighet. Utbildning är en av de viktigaste förutsättningarna för att alla ska ha jämlika möjligheter att klara sig i livet och förverkliga sig själva. Utbildningen ska vara kostnadsfri och högklassig, dolda kostnader och materialkostnader ska inte förekomma vare sig i grundskolan eller på andra stadiet. **Vi jobbar för en kostnadsfri utbildning.**

Jämlikhet, jämställdhet och likabehandling

Likabehandling ska vara en ledande värdering i skolan. Diversitet och mångfald berikar och ger såväl studerande som lärare möjlighet till nya perspektiv. Skolan ska vara en trygg och trivsamt plats där alla accepteras för den de är. Det ska råda nolltolerans mot mobbning, trakasserier och diskriminering. FSS jobbar för att varje person ska bli sedd som individ, utan förutfattade meningar och antaganden. FSS är ett förbund som arbetar för likabehandling och jämställdhet. **Vi jobbar för jämlika och trygga skolor.**

En levande två- och flerspråkighet

Två- och flerspråkighet är en rikedom och vi värnar om national- och minoritetsspråken. Vi vill bevara och utveckla en levande och livskraftig finlandssvensk kultur och minoritet. Läromaterial som följer den gällande läroplanen ska finnas på bägge inhemska språken. Då reformer görs ska de konsekvensbedömas ur ett språkperspektiv. **Vi jobbar för ett livskraftigt Svenskfinland och ett starkt mångkulturellt Finland.**

Brett, långsiktigt lärande

Förutom en bred allmänbildning ska studerande rustas med färdigheter, kompetenser och kunnande som behövs i dagens och framtidens samhälle. Självkännedom och självreflektion, social kompetens och emotionell intelligens, kommunikationsfärdigheter, samarbetsförmåga, ledarskap samt förmåga till kritiskt tänkande och uppmuntrande till kreativitet och nyfikenhet ska vara en viktig del av utbildningen. **Vi jobbar för att studerande ska utveckla kunskap och kompetens som behövs i dagens och framtidens samhälle.**

Påverkningsmöjligheter och aktiva samhällsmedborgare

Vi står upp för ett demokratiskt samhälle där mänskliga rättigheter respekteras. Skolan ska främja demokrati och ge studerande verktyg att förstå och påverka samhället. Genom aktiv studerandekårsverksamhet och reella påverkningsmöjligheter ska deras röst vara en självklar del av beslutsfattandet. Skolans ledning och lärarkåren ska samarbeta med studerandekåren.

Vi arbetar för att studerande blir aktiva medborgare och stärker sitt kritiska tänkande. Genom delaktighet och utbildning motverkar vi marginalisering och **radikalisering.**

Ekologiskt hållbar utveckling

FSS anser att samhället har ansvar för att ta hand om miljön och klimatet för en hållbar utveckling. Utvecklingen är hållbar när den säkerställer den nuvarande generationens livskvalitet utan att frånta kommande generationers möjlighet att tillgodose sina behov. Skolan ska uppmuntra studerande till hållbarhetstänk och föregå med gott exempel för en hållbar livsstil. Studerande ska vara medvetna om resurser som finns att tillgå och använda dem varsamt.

Det är studerandes och kommande generationers framtid som är mest akut hotad av den pågående klimatkrisen, vilket orsakar oro och ångest. Samhällsdiskussionen gällande klimatkrisen ska vara aktiv och forskningen ska vara en central del av diskussionen. Skolan ska förse studerande med faktabaserad, tvärvetenskaplig information om fenomenet samt lära ut konkreta åtgärder som främjar en hållbar utveckling. **Vi jobbar för att bromsa klimatkrisen och värna om miljön.**

Utbildningspolitik

1. Inledning

Under denna rubrik för vi fram hur vi anser att skolan och utbildningen ska se ut och hur skolan ska utvecklas för att ge studerande de färdigheter, kunskaper och kompetenser de behöver i dagens och framtidens samhälle. Finland behöver en utbildning som främjar innovation, uppmuntrar till företagsamhet och ger studerande verktyg att förstå komplexa helheter. Statens finansiering av utbildning ska höjas, inte sänkas. Samhället förändras i snabb takt och flera trender påverkar de unga och utbildningen; digitalisering, AI, ojämlikhet, polarisering, hatretorik och normalisering av dessa. Det pågår även storskaliga förändringar på arbetsmarknaden och i landets befolkningsstruktur. Utbildningen ska reflektera behoven i ett föränderligt samhälle och garantera alla unga jämlika och rättvisa möjligheter till ett gott liv. Faktorer som boningsort, bakgrund och språktillhörighet ska inte ha någon inverkan. Studeranden ska höras då nya läroplaner utarbetas. Utbildningen i Finland ska möjliggöra att studerandena kan utforska sina intressen i olika ämnen, samt se till att alla får färdigheter i att lära känna sig själva.

2. Pedagogik

2.1. Inlärningsmetoder och studieteknik

Studieteknik och inlärningsmetoder är avgörande för framgångsrikt lärande och bör introduceras redan i grundskolan. Undervisningen ska beakta alla studerandes individuella inlärningsstilar och använda varierade metoder, såsom grupparbeten, individuella arbeten, muntliga presentationer, diskussioner och audiovisuellt material för att möta studerandes behov. Läraren har alltid ansvaret att leda undervisningen och behandla alla rättvist. För att stödja koncentration och hälsa ska lektioner över 60 minuter inkludera korta pauser. Skolan ska även ge stöd för att hantera stress och prestationsångest genom rådgivning och strategier för välbefinnande, så att alla studerande får en hälsosam inlärningsmiljö.

2.2. Läromedel

Läromedel är avsedda att vara en stödjande resurs för utbildningen och måste vara av hög kvalitet på både svenska och finska. För närvarande är majoriteten av det svenskspråkiga materialet en direkt översättning från det finska materialet. Målet ska vara att producera material som är fullständigt skrivet på svenska från grunden. Yrkesutbildningen måste också tillhandahålla kvalitativa läromedel som grundläggande stöd. Yrkesutbildningens läromedel ska göras med tanke på hur yrket ser ut i

Finland. Ungdomars röster behöver integreras i utvecklingen av material, speciellt vid utvecklingen av de digitala läromedlen och deras verktyg, såsom auditiva medel. Däremot får de digitala läromedlen inte ersätta de fysiska, som ska finnas till hands för alla. Fysiska läromedel ska gå att låna via skolan vid behov.

2.3. Ämnesöverskridande och fenomenbaserad undervisning

Att hantera komplexa helheter blir hela tiden viktigare för att klara sig i samhället. Skolan ska ge studerande verktyg för att förstå och analysera olika fenomen och sambanden mellan dem genom att erbjuda tvärvetenskapliga program och projekt. Framgångsrik ämnesöverskridande och fenomenbaserad undervisning kräver nya arbetssätt och färdigheter av lärarna, vilket i sin tur förutsätter att lärare kontinuerligt fortbildas. Ämnesöverskridande undervisning ska ge förutsättningar för att använda kunskapen på ett ändamålsenligt sätt.

2.4. Digitalisering och närundervisning

Skolan ska ta vara på de möjligheter digitaliseringen medför. Studerandes dataskydd och rätt ska tas i beaktande. Basfärdigheterna har försämrats och experter tror att det delvis kan kopplas till digitalisering. För att motverka detta måste konsekvensbedömningar aktivt genomföras. Studerande ska också få det IT-stöd de behöver. Därför måste lärare kontinuerligt fortbildas i digitala läromedel.

Distansundervisning kan under vissa omständigheter och med god motivering vara ett bra komplement till närundervisning, men kvaliteten av den behöver kontinuerligt förbättras. Skolan ska ha beredskap och utrustning för att erbjuda distansundervisning. Distansundervisningen ska hålla hög kvalitet, och skolan ska se till att alla studerande har tillgång till den tekniska utrustning som krävs, såsom dator och internet.

2.5. Lärare

Lärarens roll förändras kontinuerligt och har de senaste åren blivit en allt mer handledande och krävande roll. Lärarens roll ska huvudsakligen vara undervisande.

För att garantera en jämlik utbildning är det centralt att lärarutbildningen och lärarnas fortbildning prioriteras och utvecklas. Lärarna har också ett viktigt ansvar för studerandenas välbefinnande. Därför behöver studerandes mående beaktas genom att skolpersonal får en grundläggande utbildning i både fysisk- och psykisk första hjälp samt stöd i sitt arbete.

För att säkerställa tillgången av behöriga lärare på varje utbildningsnivå i Finland krävs det aktuell information om det nuvarande antalet lärare samt framtidens behov. Därför behöver ett lärarregister inrättas.

2.6. Skolpersonal

Alla skolor i Finland ska ha en lämplig mängd speciallärare så att enskilda studerande får tillräckligt med stöd i sin skolgång. Utöver detta behövs fler stödpersoner, exempelvis skolcoacher och ungdomsarbetare, i skolorna som underlättar skolvardagen och främjar studerandes välbefinnande. Finland behöver säkerställa finansieringen för skolcoacher, som ska vara i form av verksamhetsbidrag, inte projektbidrag. Lärarens fokus ska ligga på undervisningen, vilket förutsätter att det finns tillräckligt med övriga personalresurser i skolan. Förutom lärare och studerandevårdspersonal är det viktigt att även personer inom andra yrkesområden har kunskap i fysisk- och psykisk första hjälp.

2.7. Stödundervisning

Stödundervisning ska vara en naturlig del av skolgången som inte beror på vitsord. Stödundervisning ska kunna sökas med låg tröskel och den ska inte uppfattas som något negativt, utan som ett extra stöd som möjliggör framgångsrik inläring. Stödundervisningen ska anpassas enligt studerandes individuella behov och erbjudas ämnesvis. Individuella studieplaner ska erbjudas. En studerande som behöver särskilt stöd har alltid rätt till en särskild grupp eller klass. Personalen ska få tillräcklig utbildning och det ska finnas tillräckliga resurser enligt behovet av stöd.

Vid byte av utbildningsanordnare måste information om stöd överföras. Lärare ska ha rätt att få denna information utan att det hindras av sekretessbestämmelser. Informationsutbyte mellan olika myndigheter ska även nå utbildningsanordnare. På så sätt kan undervisningen, stödundervisningen och en säker miljö garanteras.

Stödundervisningen måste vara effektiv, långsiktigt planerad och anpassas efter behov. En enhetlig och stark kedja av stöd måste sträcka sig från grundläggande utbildning till andra stadiet. Det måste finnas en skyldighet att utvärdera studerandes skolgång.

Trestegsstödet är uppdelat i tre stödformer; allmän, intensifierade och särskilda. Syftet med stödet är att stärka studerandes rätt till stöd i undervisningen. I den nuvarande modellen för stödet görs beslut om vilken nivå av stöd som behövs, men ingen konkret stödåtgärd fastställs. Stödet behöver klargöras och finansieras tillräckligt.

Personlig utvecklingsplan för kunnandet (PUK), som används för stödundervisningen i yrkesutbildningen, behöver förändras så att

skolpersonalen kan fokusera på att ge stöd istället för att lägga tid på rapportering. Studerandes behov ska prioriteras i alla skeden.

2.8. Bedömning

Syftet med bedömningen är att handleda och uppmuntra studerande i studierna, samt att utveckla studerandes förutsättningar för självvärdering. Målen som definieras i läroplanen behöver granskas så att de uppfylls. Bedömningen ska vara jämlik och bygga på dialog mellan parterna i form av öppenhet, samarbete och delaktighet. Den ska vara systematisk, ändamålsenlig och mångsidig. Bedömningen kan vara verbal eller ske via sifferbetyg. Läraren har skyldighet att vid förfrågan motivera bedömningen för studeranden.

Det är viktigt att den studerandes ålder och förutsättningar beaktas. Självvärdering är en naturlig del av den studerandes vardag och man tränar på att både ge och ta emot respons. Lärarens handledning är viktig under denna process. Utöver det här är det viktigt att utvärdering av undervisningen och skolans verksamhet sker kontinuerligt, där både lärarens och den studerandes insatser utvärderas.

2.9. Grupper

2.9.1. Nivåbaserad undervisning

Nivåbaserad indelning ska undvikas, och om den sker, ska den baseras på intresse snarare än prestation. Istället ska fokus ligga på att erbjuda motiverande tilläggsuppgifter eller utmanande uppgifter som skapar jämlika förutsättningar, samtidigt som det säkerställs att alla har tillräckliga krav att arbeta mot. Läraren ska handleda studerande i gruppvalet så att alla får rätt stöd och arbetar i en takt som passar både individen och gruppen. Studerande med starkt intresse och förutsättningar ska kunna utveckla sina kunskaper i specifika ämnen, genom både utmanande och relevanta uppgifter.

2.9.2. Gruppindelning på basis av kön

Gruppindelning ska inte göras på basis av kön i skolmiljön och undervisningen eftersom det förstärker stereotyper och försätter könsminoriteter och de som inte passar in i normen i obekväma och orättvisa situationer. Om en gruppindelning ändå behöver basera sig på studerandes kön ska den studerande själv få välja vilken grupp hen placeras i. Alla studerande ska ges möjlighet att delta i det som står i läroplanen oberoende av könstillhörighet.

2.9.3. Gruppstorlekar

Små gruppstorlekar är en komponent för att uppnå goda utbildningsresultat och för att de studerande ska bemötas utgående från sina individuella behov. Gruppstorlekar för studerande på max 20 personer per lärare behöver lagstadgas. Det ska finnas tillräckligt många lärare, skolgångshandledare och speciallärare per studerande för att säkerställa att alla studerande får tillräckligt med handledning och stöd.

2.10. Externa utbildningskällor

2.10.1. Praktisk arbetslivsorientering (PRAO)

Arbetsmarknaden genomgår kontinuerliga förändringar, vilket understryker betydelsen av att ge framtida arbetstagare en tidig anslutning till arbetslivet samt möjligheter till praktisk erfarenhet och tillämpning av kunskap. Praktisk arbetslivsorientering (PRAO) utgör en möjlighet för studerande att utforska arbetslivet och yrken. PRAO ska vara en obligatorisk del av åk 7-9 och vara i 10-15 dagar.

2.10.2. Studiebesök

Studiebesök utgör en viktig del av utbildningen och kompletterar den vardagliga undervisningen. Genom studiebesök ges studerande bland annat en möjlighet att skapa viktiga kontakter för framtiden och en koppling mellan det teoretiska och praktiska. Varje skola ska ordna åtminstone ett studiebesök under läsårsverksamheten.

2.10.3. Dagsverke

Dagsverket är en möjlighet för skolungdomar att jobba med välgörenhet samtidigt som de lär sig. De studerande, exempelvis studerandekårsstyrelsen, ska ansvara för att samla in pengar och besluta om vilket ändamål de ska användas för samt redovisa detta. Dagsverket ska vara obligatoriskt både på åk 7-9 och på andra stadiet.

2.10.4. Erasmus+ och utbyten

Internationella utbyten är av stor betydelse i alla utbildningsskeden både för studerande, skolpersonal och alla involverade parter. Att få möjligheten att utforska andra länder och deras skolsystem, och samtidigt skapa möjligheter för andra att bekanta sig med Finland, är grunden i utbyten. Det är avgörande att det inte finns några socioekonomiska hinder och att alla ges möjligheten att delta i utbyten. Internationella utbyten såsom Erasmus+ behöver utvecklas

och integreras mer i årskurs 7-9 samt andra stadiet, särskilt inom yrkesutbildningen.

3. Olika studerandegrupper

3.1. Vuxenstuderande

Antalet vuxenstuderande ökar ständigt och det finns en del utmaningar och problematik i hur vuxenstuderande bemöts i skolor, som till exempel oförberedda lärare och bristande tillgång till studerandevård. För att säkerställa en rättvis behandling behöver vuxenstuderande betraktas som jämlika med övriga studerande. I processer som berör studerande ska de höras och deras rättigheter ska inte förminska.

Ansökningsprocessen behöver vara lättillgänglig och tydliggöras för att underlätta för speciellt vuxenstuderande som inte fullt behärskar utbildningsspråket. Information om studiemöjligheter och krav behöver vara tillgängliga på båda inhemska språken, men även på engelska för att säkerställa att alla har tillgång till relevant information oavsett språkbakgrund. Ansökningsförfarandet ska underlättas och förtydligas.

3.2. Studerande med barn och familj

Studerande som har barn och familj befinner sig i en unik situation jämfört med andra studerande. Det är viktigt att det finns tillräckligt med ekonomiskt och socialt stöd för att möjliggöra deras studieframgångar. Alla ska ha möjlighet att studera oavsett livssituation. Flexibilitet i undervisningen, exempelvis genom att erbjuda distansundervisning, är avgörande för att så många som möjligt ska kunna slutföra sin utbildning.

3.3. Studerande med nedsatt studieförmåga

Studieförmåga är den studerandes arbetsförmåga, som påverkar hur väl studerande orkar och hur deras studier går. En av de främsta orsakerna till att man inte klarar av att studera är psykisk ohälsa. Tryggheten för de som har nedsatt studieförmåga måste förbättras. Därför behöver det erbjudas stöd för psykisk ohälsa, och det bör finnas flexibilitet i studierna och möjlighet att pausa dem vid behov. Gruppen studerande med nedsatt studieförmåga får inte bli bortglömd och behöver beaktas vid beslut. Deras försörjning behöver tryggas, även om deras studieprestationer inte uppfyller kraven för att få studiestöd.

3.4. Internationella studerande

Eftersom Finlands arbetsföra befolkning minskar, kommer mer arbetskraftsinvandring att behövas i framtiden. Därför ska Finland försöka locka fler internationella studerande. De internationella studerande får via sin utbildning ett bra fäste i Finland, och de ska uppmuntras att stanna i Finland efter sin utbildning. De ska erbjudas möjlighet till utbildning även på svenska. De internationella studerande vid andra stadiet ska ha rätt till samma visum och behandlingsprocesser som andra grupper av internationella studerande. Andra stadiet ska förbli avgiftsfritt för internationella studeranden. Information om studierna ska göras tillgängligt på båda inhemska språken samt engelska.

3.5. Åland

3.5.1 Utbildning på Åland

Utbildningen i grundskolan och på andra stadiet ska vara kostnadsfri, inklusive allt material. Studerande på Åland ska ha samma kvalitet på utbildningen och lika möjligheter som studerande på fastlandet. Studerande från fastlandet ska ha möjlighet att fara till Åland för att studera.

3.5.2 Studerande från Åland

Det ska vara attraktivt för studerande från Åland att flytta till fastlandet för att fortsätta sin utbildning på sitt modersmål, både på andra och tredje stadiet. Skolpersonalen behöver uppmuntra och informera om möjligheterna till utbildningar på fastlandet. Det är viktigt att det finns tillräckligt med stöd till de som väljer att flytta för studier, inklusive möjligheten till internat.

3.6. Hemundervisning

Studeranden som får hemundervisning ska garanteras möjligheter till sociala sammanhang eftersom de inte får dessa från skolmiljön. Deras förmågor och kunskaper från undervisningen ska också följas upp för att garantera att hemundervisningen fungerar och är kvalitativ. Sociala stigman gällande hemundervisning bör minska för att denna grupp inte ska lämnas utanför.

4. Utbildningsstadier

4.1. Grundläggande utbildningen

Den grundläggande utbildningens uppgift är att väcka nyfikenhet och skapa intresse för inläring bland studerande, men även skapa starka

grundläggande färdigheter. Fokus ska ligga på att ge en bred bas för fortsatta studier och framtiden. Den grundläggande utbildningen har en viktig uppgift i att erbjuda högklassig utbildning för alla oavsett bakgrund. Det är viktigt att alla barn börjar skolan från samma utgångsläge för att minska på ojämlikheten i samhället. Den grundläggande utbildningen ska även beakta studerande med specialbehov, som exempelvis läs- och skrivsvårigheter.

4.2. Övergången från den grundläggande utbildningen till andra stadiet

4.2.1. Den förlängda läroplikten

Läroplikten ska gälla endast den grundläggande utbildningen och andra stadiet. Med den förlängda läroplikten berättigas varje studerande som går ut grundskolan till en kostnadsfri utbildning på andra stadiet. Den förlängda läroplikten innebär ökade krav på enskilda studerande att välja utbildning, men sätter även krav på kommuner att se till att det finns tillräckligt många studieplatser. För att garantera att målsättningarna om att minska inlärningsskillnader, öka jämlikheten i utbildningen och höja ungas utbildnings- och kompetensnivå krävs aktiva åtgärder. Ungdomar som har fyllt 18 år och inte längre enligt lag är skyldiga att studera ska uppmuntras att slutföra sina studier. Fokus ska ligga på att förebygga psykisk ohälsa, ensamhet och marginalisering genom målinriktade insatser såsom aktiv studiehandledning och tillgängliga tjänster från ett mångprofessionellt studerandevårdsteam. Dessutom behöver olika former av påbyggnadsundervisning vara tillgängliga under studietiden.

4.2.2. Valet av utbildning

Vid val av utbildning ska studerande inte begränsas av regionala skillnader i studieavsnitt och utbildningsutbud. Utbudet av studieavsnitt i gymnasiet och yrkesutbildningen ska utökas med hjälp av samarbeten över skol- och kommungränser samt digitala studieavsnitt. Studerande som på grund av studier behöver flytta till en annan ort ska få tillräckligt med både ekonomiskt och socialt stöd. Detta ska även gälla de som bor på internat.

Valet av andra stadiets utbildning ska inte baseras på framtida utbildningsmöjligheter, utan på individens intressen. Varje studerande ska ha jämlika möjligheter att söka in till tredje stadiet.

4.2.3. Utbildning i övergångsskedet

Utbildningar såsom HUX-utbildningen ska hålla en hög kvalitet och stödja studerandes övergång till andra stadiet. Syftet med utbildningen är att unga ska kunna utforska sina intressen och förbättra sina betyg. Det är därför avgörande att utbildningen är av hög kvalitet, så att alla har möjlighet att komma in på en andra stadiets utbildning som de är intresserade av.

4.3. Gymnasium och studentexamen

4.3.1. Gymnasieutbildningens uppgift och längd

Den huvudsakliga uppgiften är att ge en bred allmänbildning och goda förutsättningar för framtida studier, arbetslivet och livet i allmänhet. Gymnasieutbildningen ska ge studerande färdigheter att förstå en allt mer mångfasetterad värld och bygga upp förmågan att tänka kritiskt. Gymnasiets allmänbildande roll ska bevaras och valfriheten av läroämnen behöver förbättras. Gymnasier och högskolor ska sträva efter ytterligare samarbeten.

Överfulla moduler får inte vara en orsak till att gymnasiestudierna förlängs. Skolan ska inte motarbeta studerande som vill avlägga sina gymnasiestudier på mer eller mindre än tre år.

4.3.2. Gymnasiediplom

Diplomet ger studerande möjligheten att visa sitt kunnande och intresse inom ämnen såsom huslig ekonomi, bildkonst, slöjd, gymnastik, mediekunskap, musik, dans och teater. Studerande ska informeras om möjligheten att avlägga gymnasiediplom. Gymnasiediplomet ska gå att avläggas hos en annan utbildningsanordnare om den egna inte kan erbjuda möjligheten. Genom att betona gymnasiediplomets betydelse stärker man samtidigt de praktiska ämnenas roll i gymnasieutbildningen. Poängsättningen för diplomerna i antagningsförfarandet till tredje stadiet ska inte konkurrera ut examen i konst- och färdighetsämnen i yrkesutbildningen.

4.3.3. Studentexamen

Studentexamen ska bestå av fem obligatoriska prov, med möjlighet att avlägga fler. Alla studentexamensprov ska vara avgiftsfria. Studerande med kombinationsexamen ska kunna avlägga ett färre prov. Studentexamen ska mäta hur bra de studerande kan tillämpa, bearbeta och analysera sin kunskap, samt presentera kunskapen i ändamålsenlig form. Studentexamen i språk ska mäta både skriftliga och muntliga färdigheter. Språkproven ska vara standardiserade enligt europeiska standarder. Provet i det andra inhemska språket ska förbli frivilligt. Vi utreder och undersöker andra alternativ till studentexamen utan att studentexamen slopas.

Minst en studeranderepresentant ska ingå i Studentexamensnämnden. Studerande ska kunna öva i Abitti och tillhörande program under studietiden. Proven ska utvecklas i samarbete med studerande. Proven ska motsvara varandra och garantera att de är av hög kvalitet. Översättningen ska vara korrekt och granskas noggrant för att undvika misstag.

Specialarrangemang ska erbjudas åt studerande med särskilda behov. Studerande med läs- och skrivsvårigheter ska bland annat ha rätt till automatisk korrigerings i prov där språket inte har en betydande faktor i bedömningen. För att stödja studerande under provtillfället ska mat erbjudas och alla ska ha tillgång till viloutrymme för pauser.

4.3.4 Engelskspråkig gymnasieutbildning

Den engelskspråkiga gymnasieutbildningen, som regeringen Orpo arbetar på, behöver genomgå en noggrann planering och analys innan den genomförs. Utbildningen är mest nödvändig i de större städerna och för att öka arbetskraftsinvandringen. Nyinflyttade personer som inte behärskar finska eller svenska ska erbjudas möjligheten att studera på engelska i Finland. Antagningskriterierna ska vara tillräckligt strama så att nationalspråken inte hotas. Utbildningen är främst ämnad för nyinflyttade. Läroplanen för utbildningen måste inkludera specifika bestämmelser. Det ska också finnas engelskspråkigt läromaterial och engelskspråkiga studentexamensprov.

4.4. Yrkesutbildning

4.4.1. Utbildningens uppgift och antagning

Yrkesutbildningens uppgift är att ge goda förutsättningar för arbetslivet, fortsatta studier och det övriga livet. Yrkesutbildningen ska stödja företagsamhet och initiativförmåga. Kopplingen till näringslivet ska vara stark, men undervisningsansvaret ska ligga hos utbildningsanordnaren. Yrkesutbildningen ska sträva efter ytterligare samarbeten med gymnasier och högskolor, men även andra organisationer. Antagningen till yrkesutbildning kan basera sig på den sökandes lämplighet för att sysselsätta sig inom en specifik bransch. Det ska säkerställas tillräckligt med finansiering för yrkesutbildningen.

4.4.2. Utbildningens innehåll och längd

Yrkesutbildningen behöver innefatta tillräckligt med närstudier för att garantera god kvalitet och handledning i de praktiska ämnena. Undervisningen i de gemensamma ämnena inom yrkesutbildningen ska vara heltäckande och allmänbildande. För att garantera en mångsidig utbildning, som täcker en bred del av yrket, ska det finnas tillräckligt med lärare med olika yrkesbakgrunder på varje linje. Undervisningen och allt material ska vara kostnadsfritt för de studerande. Studiematerial och verktyg ska vara moderna och motsvara internationella standarder. Yrkesutbildningens längd ska förbli tre år, men möjligheten att förkorta eller förlänga studietiden ska finnas.

Studenter ska kunna avlägga hela, eller en del av den grundläggande yrkesutbildningen, genom läroavtal. Alla yrkesinriktade grundexamina behöver garanteras möjligheter för fortsatta studier. Detta behöver synliggöras i marknadsföring och utgivning av information i skolorna. Utbildningsanordnare ska se till att det ordnas förberedande studieavsnitt inför högskolestudier under det sista året. Alla studenter ska ha möjlighet till och få information om att avlägga kombinationsexamen. Alla yrkesskolor ska erbjuda kombinationsexamen.

4.4.2.1. *Praktik*

Då studenter utför inläring i arbete och avlägger praktik behöver de bli medvetna om sina rättigheter i arbetslivet och bemötas med respekt. De behöver även informeras på bägge inhemska språken om vad fackförbunden gör, hur de fungerar samt påverkningsmöjligheter inom arbetslivet. Studenter ska ha rätt till handledning och stöd från skolan under praktikperioden. Under praktiken ska studenter även få kontakt med sin bransch och införskaffa relevant arbetserfarenhet.

4.4.3. *Fördelningen av utbildningen och flytt till studieort*

Yrkesutbildning ska erbjudas jämnt omkring landet. De nuvarande svenskspråkiga utbildningsanordnarna behöver finnas kvar. Utbildningsprogrammen behöver anpassas efter arbetsmarknadens behov. Det är viktigt att engelskspråkiga yrkesutbildningar är tillräckliga och håller hög kvalitet.

Skolan behöver stödja studenter som flyttar till eget boende för att studera, genom bland annat rådgivningsverksamhet. Internaten behöver hålla en hög standard och vara trygga.

4.4.4. *Skillnader mellan utbildningar*

Det ska vidtas aktiva åtgärder för att eliminera skillnaden i möjligheter som görs tillgängliga av yrkes- och gymnasieutbildning, som för närvarande är ett faktum. Sådana åtgärder kan inkludera en utvecklad läroplan, förbättrad finansiering och synlighet för yrkesutbildningen.

4.5. **Folkhögskolor och fritt bildningsarbete**

Folkhögskolorna ska erbjuda mångsidiga och intressanta kurser som inte behöver leda till en formell examen. För att säkerställa kvaliteten på utbildningarna behöver folkhögskolor tilldelas tillräckliga resurser.

De kurser och utbildningar som erbjuds av folkhögskolor behöver vara relevanta och målinriktade för att möta både individuella och samhälleliga behov. Dessutom behöver folkhögskolornas kurser och utbildningar erkännas som en del av tredje stadiets examenskrav

Sommargymnasier och medborgarinstitut spelar en viktig roll genom att erbjuda kurser och studier som kompletterar den traditionella utbildningen. Dessa institutioner ger studerande möjlighet att fördjupa sig i olika ämnen och intressen, vilket bidrar till en mer mångsidig och berikande utbildning.

4.6. Övergången till tredje stadiet

Studerande från andra stadiet ska ha likvärdiga möjligheter att fortsätta till tredje stadiet, oavsett om de har avlagt studentexamen eller en yrkesinriktad grundexamen. Det är nödvändigt att möjliggöra flera alternativa vägar för fortsatta studier på tredje stadiet. En av de åtgärder som behöver vidtas är att ge betygen från andra stadiet en ökad vikt i urvalsprocessen, jämfört med deras nuvarande betydelse. Betygen ska enbart inverka positivt.

Målet med inträdesförfarandet ska vara att mäta studerandes förutsättningar, lämplighet och motivation för att framgångsrikt avsluta studierna och sedan komma ut på arbetsmarknaden i sin egen bransch.

Skolans personal ska kunna bistå med rådgivning och stödja studerande inför fortsatta studier. Personalen ska hjälpa till att utforska olika alternativ och vägleda dem i deras val.

Det behöver ordnas mer hjälp och stöd för studeranden som vill fortsätta studera utomlands. Dessa möjligheter ska också främjas genom internationellt samarbete inom utbildningen.

4.6.1. Antagningsförfarandet

Studentexamensbetyget styr idag antagningen till högskolor på bekostnad av gymnasiets allmänbildande roll. Studerande tvingas välja ämnen strategiskt istället för utifrån intresse, och yrkesstuderande har hamnat i en ojämlig position. 16-åringar ska inte behöva fatta avgörande beslut om sin framtid. Antagningssystemet måste bli rättvisare och möjliggöra högskolestudier för alla, oavsett bakgrund. Inträdesprov bör även vara digitala och samordnade.

Studerande på andra stadiet ska också i framtiden garanteras en bred allmänbildning och kunna välja ämnen baserat på intresse utan behov av taktikering.

Förstagångssökande ska ha möjlighet att ändra sitt val en gång under det första året av sina studier, utan att gå miste om sin status

som förstagångssökande. Det nuvarande systemet leder till att många tar mellanår på grund av rädsla för att välja fel och därmed förlora sin status som förstagångssökande.

4.7. Finansieringen för utbildning

Befolkningsutvecklingen i Finland är negativ och skolnätverket behöver därför ses över. Användningen av en fjärrortskoefficient, som ser till att grundskolans övre årskurser och gymnasieutbildningen är tillgänglig för alla studerande, men är kostnadseffektiv, behöver utredas.

5. Skolämnen

5.1. Modersmål

Modersmålsundervisningen ska vara bred och utveckla de studerandes språk på alla plan. Goda färdigheter i modersmålet stöder studerandes utbildning i många ämnen. Även kommunikativa färdigheter behöver gynnas i modersmålsundervisningen. Den studerande ska ha möjlighet till att utforska många olika delar av modersmålet och inte bara de färdigheter som testas i studentexamen.

Undervisningen i modersmål ska innehålla flera olika typer av uppgifter, såsom argumenterande texter, arbetsansökan, kreativt skrivande, muntliga färdigheter med mera. En bred språklig kunskap ska vara målet. Utbildningsmålen ska vara klara och tydliga för bedömningen.

5.2. Andra inhemska språket

Andra inhemska språket ska även i framtiden vara en obligatorisk del av läroplanen för alla, oberoende språktillhörighet. Undervisningen i det andra inhemska språket ska börja samtidigt för alla, oavsett modersmål. På Åland ska studier i det finska språket förbli frivilliga. Det ska alltid erbjudas finskspråkig undervisning på Åland oavsett intresse. Undervisningen ska fokusera på kommunikativa och användbara färdigheter. Olika projekt och samarbeten som överskrider språk- och skolgränser ska vara en självklar del av undervisningen. På så vis får de studerande praktiska språkkunskaper och ett ökat intresse för det andra inhemska språket. Muntlig kommunikation i det andra inhemska språket ska vara en stor del av undervisningen. FSS uppmuntrar till att det andra inhemska språket introduceras redan i småbarnspedagogiken genom sång och lek för att väcka intresse i en tidig ålder.

5.3. Språkundervisning

Att vara flerspråkig blir allt viktigare och studier tyder på att man lär sig språk lättare tidigare i livet än senare. Därmed ska nya främmande språk introduceras redan i grundskolans lägre årskurser. Fokus ska ligga på kommunikativa färdigheter och studerande ska uppmuntras till att använda språket. Alla språkprov ska innehålla muntliga delar. Skolor ska erbjuda studerande möjligheten att avlägga det nationella språkprovet i de två inhemska språken och i främmande språk.

Yrkesutbildning ska erbjuda samma möjligheter till undervisning av främmande språk som gymnasieutbildning.

5.4. Samhällslära

Undervisningen i samhällslära har en central roll i att skapa intresse och förståelse för samhället. Undervisningen ska tydliggöra samhällets maktstrukturer och andra strukturer, samt främja aktivt medborgarskap genom att uppmuntra till debatt och stärka studerandes samhällsengagemang. Undervisningen ska vara så fri som möjligt från lärarens egna politiska åsikter och ideologier.

Olika ideologier och politiska ståndpunkter ska behandlas så objektivt som möjligt och de studerande ska ges möjlighet att diskutera och reflektera. Undervisningen behöver uppmuntra till god debatt-och diskussionskultur med respekt. Internationella organisationer, speciellt den Europeiska Unionens verksamhet och roll i vardagen, ska lyftas fram. Alla studerande ska även få grundläggande kunskaper i vardagskompetens och medborgarfärdigheter. Speciellt ska privatekonomin, t.ex. företagsamhet, skatter och investeringar, lyftas fram.

5.5. Historia

Historieundervisningen har en central roll i att skapa förståelse för det samhälle vi lever i idag. Historieundervisningen ska vara bred och händelser ska granskas objektivt samt ur flera olika perspektiv. Förståelse för andra kulturer och andra världsdelar historia är nödvändig för ett globalt samarbete och fred.

I undervisningen ska även annan än europeisk historia behandlas och då även ur ett postkolonialistiskt perspektiv. Samisk kultur och historia ska även ingå i undervisningen. Ett feministiskt och inkluderande perspektiv är också viktigt i undervisningen. Kvinnor och andra under historien utsatta grupper ska ges plats. Ett så brett perspektiv som möjligt behöver tillämpas då man granskar historiska händelser för att främja en faktabaserad inlärning.

5.6. Åskådningslära

I ett mångkulturellt samhälle är en bred kulturell och religiös förståelse avgörande. Finland bör införa ett gemensamt åskådningsämne för alla studerande, med fokus på kunskap om olika religioner, kulturer och livsåskådningar. Om detta inte genomförs ska studerande ha rätt att fritt välja om de vill läsa en annan religion eller livsåskådning.

5.7. Konst- och färdighetsämnena

Konst- och färdighetsämnena ska stödja de studerandes kreativitet, färdigheter och känsla för kultur. Studerande ska ges möjligheten att testa på olika konstformer och därigenom hitta sitt eget intresse. Vitsorden ska främst baseras på insatser, engagemang och kunskap man lärt sig i undervisningen. Studerande ska också ha möjlighet att påverka vad de arbetar med inom konst- och färdighetsämnena och ha möjlighet att göra något de upplever som inspirerande. I samband med studierna ska även studerande få bekanta sig med arbetsfältet och karriärmöjligheter inom konst- och kultursektorn.

Som en del av undervisningen i huslig ekonomi/hemkunskap i högstadiet, ska de studerande ges möjlighet att avlägga hygienpass avgiftsfritt.

5.8. Hälsokunskap och sexualundervisning

Undervisningen i hälsokunskap ska betona en hälsosam och hållbar livsstil. Undervisningen ska öppet diskutera olika sexuella läggningar och könsidentiteter ur ett normkritiskt perspektiv. Speciell betoning ska läggas på att lärarnas kunskap ska vara uppdaterad och de ska sträva efter att närma sig ämnet fördomsfritt och på ett inkluderande sätt.

Inom sexualundervisningen ska preventivmedel, relationsfrågor och ett hälsosamt sexualliv behandlas. Det är viktigt att sexualundervisningen inte enbart utgår från ett heteronormativt perspektiv. Undervisningen ska öka kunskapen om människans fysiska, psykiska och sociala hälsa, samt ge studerande verktyg för att hantera den egna hälsan och sexualiteten. Samtycke ska behandlas öppet och heltäckande. Sexualundervisningen i skolan ska ske tillsammans i klassen och man ska undvika uppdelning enligt könstillhörighet.

Studerande ska rustas med tillräcklig kunskap i både fysisk och psykisk första hjälp. Skolan ska erbjuda en trygg miljö för studerande att identifiera sig själva och sina värderingar.

5.9. Motion under skoltid

5.9.1. Gymnastiklektioner

Skolgymnastiken ska ge varje studerande möjlighet att hitta en motionsform som passar den själv. Genom att uppmuntra till vardagsmotion i skolorna främjas hälsosamma vanor i vardagen. Undervisningen ska vara rolig, upptäckande och tillgänglig, samt visa på många olika typer av motion.

Bedömningen ska baseras på engagemang och insats samt samarbetsförmåga, framför framgång och tidigare kunskaper. Gymnastiken ska inte indelas på basis av kön. Möjligheten till intressebaserade grupper ska utredas.

5.9.2. Övrig motion

Studerande ska ha möjlighet att vara aktiva även utanför gymnastiklektionerna. Det ska finnas tillräckligt med möjligheter till rörelse under raster. Det behöver inkluderas möjligheter till pausgymnastik under varje lektion.

6. Färdigheter och kompetenser

Att erbjuda regelrätt sakkunskap inom specifika ämnesområden är inte skolans enda uppgift. Färdigheter och förmågor som utvecklas helhetsmässigt i inlärningen genom undervisningsmetoder och arbetsätt är viktiga kompetenser för livet.

6.1. Läskunnighet

PISA-undersökningar visar att läskunnigheten sjunkit i Finland under de senaste åren. Jämfört med andra OECD-länder (Organisation for Economic Co-operation and Development) är Finland ett land där skillnaden i läskunnighet mellan flickor och pojkar är stor. Alla som går ut grundskolan ska ha god förmåga att läsa. Läraren ska uppmuntra till självständigt läsande. Studerande med läs- och skrivsvårigheter ska få tillräckligt med regelbundet stöd under sin utbildning.

Läskunnighet handlar inte bara om att kunna läsa bokstäver och ord, utan även om att kunna tolka, analysera och förstå sig på det lästa materialet. Unga har större svårighet att kunna avgöra skillnader mellan olika genrer och analysera texter. I skolan behöver de studerande lära sig tolka och analysera olika texter och kunna skilja på t.ex. reklamer och faktabaserade texter genom källkritiskt tänkande.

6.2. Skrivkunnighet

Skrivfärdigheter är väsentliga, och det är därför av stor vikt att lärare besitter tillräcklig kompetens för att främja skrivande. Skolor ska prioritera utvecklingen av skrivfärdigheter och använda skrivpedagogiska metoder för att stödja detta i sin undervisning. En lärare som främjar skrivande har samtidigt ett språkutvecklande förhållningssätt i sin undervisning. Studerande ska få möjligheten att både skriva individuellt och i samarbete med andra, samt få tillgång till modelltexter och skrivstöd inom alla ämnen.

6.3. Kommunikationsfärdigheter och sociala färdigheter

I dagens och framtidens samhälle värderas goda kommunikationsfärdigheter och social kompetens. Presentationer, grupparbeten och diskussioner ska prioriteras i undervisningen, då de utvecklar studerandes förmåga att kommunicera tydligt och ändamålsenligt. Kommunikationsfärdigheter ska främjas redan i grundskolans lägre klasser. Ändamålsenligt handledda grupparbeten utvecklar den studerandes sociala kompetens och förståelse för gruppdynamik. Personer med svårigheter i sociala färdigheter ska tas i beaktande.

6.4. Digitala kunskaper och datakunskaper

Digitala kunskaper och datakunskaper ska vara centrala i utbildningen, och studerande ska ges färdigheter i att förstå digital utveckling. Artificiell intelligens, AI, kan användas som ett hjälpverktyg i studierna. Studerande ska utbildas om för- och nackdelar med AI, samt hur man kan identifiera material producerat av AI. Utbildningsanordnare och skolpersonal ska regelbundet utvärdera AI:s roll i utbildningen. Lärarna ska ha tillräckligt med kompetens om artificiell intelligens för att kunna stödja studerande.

Kurser i programmering inom flera olika kodspråk ska erbjudas redan i den grundläggande utbildningen och fortsätta erbjudas i gymnasieutbildningen. Lärarna ska ha kompetens att undervisa om ämnet.

6.5. Informationssökning och -behandling

Att kunna analysera information och dess pålitlighet är relevant i en värld där information sprids snabbt och desinformation blivit allt vanligare. Studerande ska lära sig att söka information effektivt, utvärdera informationskällor och granska informationen kritiskt.

6.6. Bearbeta komplexa helheter och kreativ problemlösning

Nu och i framtiden behöver studerande förståelse för komplexa system och helheter, samt färdigheter för att tillämpa kunskap. Studerande ska ha kunskapen att kritiskt analysera omvärlden samtidigt som de har möjligheten att tillämpa kunskap på ett kreativt och innovativt sätt i alla ämnen. Studerande ska kunna se komplexa helheter ur flera perspektiv.

6.7. Entreprenörskap

Den framtida arbetsmarknaden kräver allt mer flexibilitet och initiativförmåga. Skolan ska introducera olika former av företagsamhet och entreprenörskap, samt upplysa om dess möjligheter. Undervisning i entreprenörskap utgör ett tillfälle för studerande att bekanta sig med arbetslivet och tillämpa sin kunskap i praktiken. Alla på åk 7-9 och andra stadiet ska ha möjlighet att gå ett studieavsnitt i ung företagsamhet.

6.8. Medborgarfärdigheter

Skolan ska förbereda studerande för livet, vilket också innefattar färdigheter för att klara av vardagen självständigt. Till dessa färdigheter hör bland annat att kunna handskas med sin privatekonomi och att förstå sig på de statliga institutionernas tjänster.

Skolan ska också uppmuntra till ett aktivt medborgarskap. Studeranden på åk 7-9 och andra stadiet ska gå ett obligatoriskt studieavsnitt i medborgarfärdigheter. Alla skolor ska ha ansvar för att elev- eller studerandekårsstyrelser ordnar skuggval inför regionala, europeiska och nationella val. Studerandes roll som medborgare i Europeiska unionen, behöver poängteras, och ärenden samt val på EU-nivå ska ges uppmärksamhet i alla undervisningsstadier.

Socialpolitik

7. Skola och välmående

Skolan ska erbjuda en trygg miljö för studerande att identifiera sig själva och sina värderingar. Undervisningen ska ta i beaktande olika internationella och kulturella värderingar för att främja ett inkluderande samhälle.

7.1. Ungas välmående och marginalisering

Undersökningar som bland annat THL:s hälsa i skolan-enkät visar en tydlig negativ trend i ungas välmående. Psykisk ohälsa, såsom depression, ångest och långvarig stress, har blivit allt vanligare bland en oroväckande stor del av de studerande. Skolan har en central roll i att förebygga ohälsa, ensamhet och marginalisering. För att förebygga marginalisering ska skolan erbjuda heltäckande tjänster som motverkar de sociala, ekonomiska och hälsorelaterade problem som ofta ligger bakom avbrutna studier. Skolan är en stor del av den studerandes vardag och har därmed en unik möjlighet att ge studerande verktyg för en hälsosam livsstil och en balanserad vardag.

8. Välmående och trivsel

8.1. Trivsel och mobbningsförebyggande arbete

Skolan ska vara en trygg plats för både studerande och personal, där nolltolerans mot mobbning är en självklarhet. Varje mobbningsfall ska tas på allvar, samt redas ut effektivt och noggrant. Skolpersonal ska utbildas i att känna igen och handskas med mobbningsfall som berör studerandes skolgång. De ska också utbildas i att bemöta minoriteter, handla normkritiskt och att fungera som förebilder. Ändamålsenliga myndigheter, som polisen och barnombudsmannen, ska vara i stark växelverkan med skolan och vårdnadshavarna för att samarbeta i mobbningsfrågor.

Studerandeverksamhet, som exempelvis vänelevs-, tutor- och studerandekårsstyrelseverksamheten, har en viktig roll i att bygga en trygg och trevlig atmosfär i skolan. Arbetsmängden i de frivilliga uppdragen ska inte påverka de studerandes skolgång negativt. Skolan ska ge studerandeverksamheterna tillräckligt med resurser för att bidra till en god stämning i skolan. Studerande ska inkluderas i skolans mobbningsförebyggande åtgärder.

8.2. Prestationskrav

Prestationskrav i skolan är vanligt förekommande hos studerande, vilket orsakar mycket stress och försätter dem i riskzonen för utmattning. Det är inte hållbart för samhället i längden att människor blir utbrända i ung ålder. Studerande behöver få verktyg för att hantera press och stress relaterat till skolan, exempelvis genom att lära ut självledarskap. Ungdomarnas välmående behöver alltid gå först!

8.3. Studerandevård

För att studerande ska må bra och nå goda inlärningsresultat är kvalitativ studerandevård avgörande. Tillräckliga resurser måste garanteras för studerandevården, vilket innebär att det behövs en tillräcklig mängd personal per studerande. Lagstiftningen om elev- och studerandevård behöver uppdateras för att tydligare specificera de lagstadgade skyldigheterna. Maxgränsen för antalet studerande per kurator och psykolog behöver minskas så att alla studerande kan få likvärdig och lättillgänglig studerandevård. För att göra studerandevårdstjänsterna mer tillgängliga behöver det finnas studerandevårdspersonal på plats i skolorna, och varje studerande behöver kallas till kurator eller skolpsykolog för ett besök i samband med hälsovårdsgranskningen. Tjänster med låg tröskel måste utvecklas för att göra det enkelt för studerande att söka hjälp när det behövs, inklusive hälsovårdstjänster för unga på svenska. För att minska tröskeln att söka hjälp i tid under olika livssituationer, ska de studerande informeras om dessa tjänster. Lättillgängligheten behöver betonas.

Välfärdsområdena behöver ha ett nära samarbete med kommunerna för att säkerställa enhetliga servicekedjor inom studerandevården, ungdomsarbetet och andra relevanta sektorer. Detta samarbete är avgörande för att förbättra tillgängligheten och kvaliteten på tjänsterna. Studerandevårdsgruppen ska ha åtminstone en studeranderepresentant. Välfärdsområdet får inte vara en bidragande orsak till att studerandevårdspersonal förflyttas från skolor utan att beakta de studerandes åsikter.

8.3.1. Psykisk ohälsa

Allt fler söker vård till följd av psykisk ohälsa, som är en utmaning för folkhälsan. Enligt Mieli rf drabbas en majoritet av människorna i något skede av livet av något psykiatriskt tillstånd. Psykisk hälsa kan främjas till exempel genom att studiehandledningen och skolans studerandevårdspersonal handleder studerande i stresshantering, självledarskap och tidsplanering.

Personalen i skolan ska kontinuerligt utbildas i hur man kan stödja studerandes psykiska hälsa. Skolpersonal ska ha kompetens inom psykisk första hjälp. Studerande ska upplysas om hur de kan främja sin psykiska hälsa och hur de kan känna igen symptom och riskfaktorer. En del av problemen ligger i att det råder brist på vårdpersonal, speciellt på svenska.

8.4. Studiehandledning

Studiehandledningens mål är att hjälpa studerande finna fungerande studievanor samt informera och handleda studerande. Studiehandledaren

måste ha tillräckligt med kunskap och resurser så att varje studerande får den handledning hen behöver.

Detta kan garanteras genom att begränsa antalet studerande en studiehandledare kan ansvara över. Studiehandledaren ska ge tillräcklig information och god handledning inför ansökan till tredje stadiet. Detta ska börja i god tid redan innan kursvalen för tvåan på andra stadiet.

Studiehandledningen ska vara lättillgänglig för alla studerande under hela studietiden. Studiehandledningen ska inkludera bred och jämlik information om alla utbildningsmöjligheter efter grundskolan, inför tredje stadiet och möjligheter till mellanår. Det här ska kompletteras med inspirationstillfällen och studiebesök.

8.5. Arbetsmiljö

Utrymmena i skolan ska vara ändamålsenliga och anpassningsbara för att möjliggöra mångsidiga lärometoder. Arbetsmiljön ska vara trivsamt och inspirerande för studerande. Undervisningen behöver inte begränsas till klassrummet, utan kan ske till exempel utomhus eller hos andra aktörer i näromgivningen.

Dålig inomhusluft och/eller mögel är allvarliga problem i skolorna och behöver åtgärdas omedelbart. Inomhustemperaturen ska anpassas efter de studerandes välmående och önskemål. Skolutrymmen ska vara tillgängliga för alla. Övervakningskameror är befogade i allmänna utrymmen, men inte i klassrummen. Skolans duschutrymmen ska garantera avskildhet och det ska finnas könsneutrala toaletter och omklädningsrum. Skolan ska säkerställa en stressfri arbetsmiljö exempelvis med lugnare rum. Kommunerna ska även utföra regelbundna och obligatoriska kontroller av skolbyggnadernas tillstånd.

8.6. Kost

Lunchpausen ska vara tillräckligt lång och den skolmat som serveras ska vara näringsrik och balanserad samt följa THL:s rekommendationer. Vegansk och vegetarisk mat ska vara en självklar del av skolornas matutbud och inte kategoriseras som ett specialdiet. Minst två dagar i veckan ska det serveras enbart vegetarisk mat, som behöver hålla samma kvalitet som den övriga maten och vara något som studerande anser vara aptitligt. Skolorna ska även upplysa studerande om vegetarisk och vegansk kost, framförallt inom undervisningen i huslig ekonomi.

Studerande med specialdiet har rätt till dietmat. Studerande ska ha en möjlighet att påverka den kost som serveras i skolan. Budgeten för skolmaten behöver höjas i kommunerna nationellt. Inhemsk och lokalproducerad mat behöver eftersträvas och näringsvärdet i skolmaten tryggas för att försäkra skolmat av hög kvalitet. För att studerande ska orka med vardagen ska alla skolor erbjuda kostnadsfri frukost minst en gång i

veckan till de studerande som anmält behov. Hälsosamma och energirika mellanmål ska vara en självklar del av längre skoldagar.

Skolan ska lära ut exempel på en hållbar livsstil exempelvis genom att minska svinn. Vid planeringen av skolmaten ska hållbarhet tas i beaktande i den mån det är möjligt. Näringsrik mat prioriteras över mångfald och att maten är närproducerad.

Med tanke på ekologisk hållbarhet, ska skolan inte servera sådan mat som ofta blir bortkastad. Maten ska bestå av sådana rätter som studerande föredrar och eventuellt har röstat fram.

8.7 Mobiltelefoner

För att skapa en lugn och fokuserad skolmiljö behöver mobiltelefonerna vara borta under lektionstid då de inte används i undervisnings syfte. Onödiga avbrott kan påverka både koncentration och inläring negativt. Genom att ha en mobilfri undervisningsmiljö får studerande bättre möjligheter att vara närvarande och aktivt delta i undervisningen samt fokusera på uppgifterna.

Det är dock oerhört viktigt att användningen av mobiltelefoner inte begränsas under hela skoldagen. Studerande ska ha tillgång till sin mobiltelefon under rasterna, eftersom mobiltelefonerna fungerar som en trygghet för vissa studerande. Detta skapar en rättvis och jämn balans i en studiemiljö där studerande kan koncentrera sig på skolarbetet och samtidigt känna sig trygga under dagen.

9. Studerandes försörjning

9.1. Studiestöd och bostadsbidrag

Alla studerande ska ha samma möjligheter att studera oavsett socioekonomisk bakgrund eller boningsort. Det är viktigt att det finns olika sociala förmåner för studerande som täcker studerandes levnadskostnader. Studiestödet ska även beakta olika grupper av studerande, som till exempel studerande med barn, läropliktiga studerande och studerande med försvagad studieförmåga. Studiestödets främsta mål ska även fortsättningsvis vara att möjliggöra heltidsstudier. Den övre gränsen för hur mycket en studerandes vårdnadshavare får tjäna för att studeranden fortfarande ska vara berättigad studiestöd medan studeranden bor hemma ska höjas.

Studiestödet ska inte påverkas av vårdnadshavarnas inkomster då den studerande flyttat till eget boende. Om en studerande vill arbeta, ska det

vara möjligt. Däremot får det inte vara ett krav eller det enda sättet att möjliggöra studierna. Inkomstgränserna för studerande behöver slopas, eller åtminstone i framtiden granskas i förhållande med levnadskostnaderna.

Studiestödet ska bindas till ett index och regelbundna utredningar ska göras om studerandes försörjning för att säkerställa att studiestödets nivå är lämpligt. Studerande ska informeras om de olika formerna av stöd, speciellt då förändringar sker. Stöden för studerande på Åland, vid folkhögskolor och utomlands ska höjas och indexeras.

Studiestödet ska i framtiden utvecklas samtidigt med andra reformer av social trygghet, med målet att skapa ett flexibelt allmänt stöd i form av basinkomst. Olika sociala förmåner ska även existera för de som vill omskola sig senare i arbetslivet. Ett alternativ till det tidigare vuxenutbildningsstödet behöver därmed utvecklas.

För att säkerställa en tillräcklig försörjningsnivå, behöver studerande förflyttas tillbaka inom ramen för det allmänna bostadsbidraget. Stöd för skolresor ska återgå till att vara en egen stödform, åtskilt från studiestödet. Stödet ska säkerställa regional tillgänglighet och kompensera för kostnader relaterade till skolresor.

9.2. Studielån

Studiestödet ska huvudsakligen bestå av studiepenning, med minimala inslag av studielån. Studielån ska inte vara relevant för läropliktiga och minderåriga studerande. Om det ändå är relevant med studielån, så ska studielånsersättning eller en motsvarande modell ska också gälla examen från andra stadiet. Regelbundna utredningar ska göras om studerandes skuldsättning och dess långvariga samhälleliga konsekvenser. Inkomstgränserna för ränteunderstödet behöver även höjas. Det behöver vara möjligt att få utkomststöd utan att ha lyft lån.

Ekonomisk rådgivning ska integreras som en del av studiestödssystemet för att ge studerande kunskaper och verktyg för att hantera sin ekonomi och hålla sin skuldsättning på en rimlig nivå.

10. Fritid och sysselsättning

10.1. Erkännande av kompetens

Fritidsverksamhet ger unga många viktiga färdigheter. Färdigheter som unga samlar utanför skolan ska ses som komplement till skolgången. Om kompetens som erhållits utanför utbildningen är inom ramen för examen och kan bevisas med intyg, ska kompetensen tillgodoräknas i utbildningen. Erkända kompetenser ska kunna tillämpas i flera olika studieavsnitt.

Samma intyg av kompetens ska kunna användas på flera olika examensnivåer.

10.2. Hobbyverksamhet

Hobbyverksamhet spelar en avgörande roll för ungas välmående och hälsa. Det bidrar också till att förebygga utanförskap och minska marginaliseringen bland unga. Varje studerande ska säkerställas möjligheten att delta i en hobby som intresserar dem.

För att socioekonomiska skillnader inte ska begränsa ungas tillgång till hobbyer, behöver man införa ett system som främjar jämlikheten och garanterar lika möjlighet för alla att utöva valda hobbyer. Ett alternativ kan vara en "hobbysedel"-modell för unga. Modellen kunde likna systemet med motions- och kultursedlar som en stor del av den offentliga sektorn erbjuder sina anställda. För att lokala behov och möjligheter ska kunna tas i beaktande, behöver modellen med hobbysedlar utvecklas tillsammans med lokala aktörer.

10.3. Ungdomsarbete och ungdomstjänster

Kommunens ungdomsarbete och ungdomsarbetare ska förebygga marginalisering av ungdomar. Tvåspråkiga kommuner ska erbjuda ungdomsaktiviteter och -tjänster på svenska, på samma villkor som på finska. Ungdomsarbete och uppsökande ungdomsarbete ska ha tillräcklig finansiering och resurser att nå också den grupp av ungdomar som mår dåligt och är i riskzonen för marginalisering.

Uppsökande ungdomsarbete ska vara tillgängligt i skolan regelbundet för att sänka tröskeln att ta kontakt med ungdomsarbetet. Ett tätt samarbete mellan kommunens ungdomsarbete, välfärdsområdena och skolan är viktigt för att det förebyggande arbetet ska ske effektivt. Unga ska vara delaktiga då verksamheten planeras för att säkerställa att deras behov och önskemål uppfylls.

10.4. Unga på arbetsmarknaden

Kommunen ska stödja ungas sysselsättning genom att erbjuda sommarjobb åt minderåriga, samt ha ett system som exempelvis sommarsedlar för att stödja arbetsgivare att ta emot unga sommarjobbare. De som söker sitt första sommarjobb ska erbjudas stöd från kommunen i arbetssökandet. Kompetensen är det som ska spela roll i fråga om lönen och inte faktorer som exempelvis ålder, kön eller etnicitet. Ungt företagande ska också stödjas av kommunerna med olika utbildningar, seminarier och andra typer av hjälp. Skolorna ska erbjuda mer utbildning om ungas rättigheter och skyldigheter på arbetsmarknaden.

I och med TE-24 reformen överfördes arbets- och näringsstjänsterna från staten till kommunerna den 1 januari 2025. Denna övergång innebär att kommunerna har ett större ansvar och fler verktyg för att aktivt stödja den lokala arbetsmarknaden. För att underlätta ungas inträde på arbetsmarknaden är det viktigt att kommunerna fokuserar på att bygga broar mellan utbildning och arbetsliv. Detta kan inkludera praktikprogram, mentorskapsinitiativ och karriärvägledning som är skraddarsyddade för att möta ungas behov och förväntningar.

11. Social- och hälsovård

11.1. Drogpolitik

Drogmissbruk är ett problem i Finland och enligt statistikcentralen har antalet dödsfall på grund av överdos ökat märkbart under de senaste tio åren. Personer, speciellt unga, med missbrukarproblem söker sällan vård eftersom de löper risk att bli stigmatiserade eller möta juridiska konsekvenser. Droghandeln domineras av kriminella grupper som tjänar avsevärda summor på människors lidande.

Därmed ska Finland dekriminalisera cannabis och upprätta injiceringsrum i större städer och kommuner. Välfärdsområdena ska ha huvudansvaret för injiceringsrummen och de ska upprättas enligt en behovsprövning. Injiceringsrummen ska erbjuda rena nålar, hjälptjänster och vård. Finland ska motverka ungas användning av nikotinprodukter, speciellt den svarta marknadens e-cigarett som ofta innehåller skadliga ämnen. Den svarta marknaden kan motverkas genom att tillåta smaksatta e-cigaretters försäljning.

Förutom detta ska det också finnas fler tjänster som till exempel Sekasin-chatten, som är tillgängliga dygnet runt. Det ska även finnas möjlighet till anonyma tjänster. Dessa tjänster ska finnas tillgängliga för att minska på antalet självmordsförsök, drogrelaterade situationer eller andra krissituationer.

11.2. Rätt till abort och sexualrådgivning

Varje ung person ska garanteras rätten till fri abort. Finlands nya abortlagstiftning gör det möjligt för tillstånds- och tillsynsverket att undantagsvis bevilja abort efter den tolfte graviditetsveckan vid särskilda omständigheter. Detta gäller bland annat ifall graviditeten inleddes innan den gravida hade fyllt 17 år. Detta ska man fortsätta med.

Det ska även ges tydlig information om hur en abort går till redan från en tidig ålder, för att göra processen mindre stressande och tryggare för klienten. I vanliga fall gäller den 12:e veckan som gräns för fri abort. Finland

ska höja tidsgränsen för fri abort från 12 veckor till 18 veckor, eftersom det finns fall där graviditeten upptäcks först efter tidsgränsen.

För att undvika oönskad graviditet och könssjukdomar ska unga garanteras rätten till kostnadsfria preventivmedel, och vikten av sexualundervisning ska betonas. Valfärdsområden ska erbjuda kostnadsfri tillgång till preventivmedel och sexualundervisning för alla under 30 år, också på Åland. Valfärdsområden ska även effektivt marknadsföra och informera unga om olika typer av preventivmedel. Mensskydd ska vara avgiftsfria för ungdomar.

11.3. Unga omsorgsgivare

Med unga omsorgsgivare avses barn och unga under 18 år som bär ansvar för vård, omsorg, assistans, eller något annat slag av stöd för någon i sin familj eller närkrets. Omsorgsansvaret hos unga kan påverka sociala relationer, framtidsplaner och välmåendet negativt. I Finland saknas mer ingående forskning om dessa barn och unga, vilket gör det svårt att få en helhetsbild av situationen. Det finns exempelvis ingen högre instans i Finland som skulle ha huvudansvaret för unga omsorgsgivare.

Finland behöver utarbeta ett bättre rättsskydd för unga omsorgsgivare, exempelvis i form av en ny lagstiftning. Lagstiftningen behöver formellt erkänna unga omsorgsgivare som en särskild grupp som behöver specifikt stöd och skydd. Ekonomiskt stöd samt tjänster som är specifikt till för unga omsorgsgivare, som rådgivning och psykologiskt stöd, behöver inrättas. Dessutom behöver systemet genom utvecklad flexibilitet iaktta unga omsorgsgivare i utbildningen, så att deras skolgång inte lider av omsorgsuppgifterna.

11.4. Kriminalisering av omvändelseterapi

Omvändelseterapi är en metod som används av bland annat olika religiösa samfund för att ändra en persons, ofta en ungdoms, köns- eller sexuella identitet. Målet med omvändelseterapi är att få personen att passa in i ett cis-heteronormativt samhälle. Eftersom dessa metoder ofta sker i religiösa och/eller familjesammanhang, har individen i praktiken få möjligheter att samtycka eller vägra proceduren. Omvändelseterapi kränker individens självbestämmanderätt och leder i flera fall till psykiskt illamående. Finlands riksdag har godkänt att omvändelseterapi som sker mot en individs vilja ska kriminaliseras, oavsett sammanhang. Lagen ska instiftas så snabbt som möjligt.

Grupper såsom minderåriga, omyndigförklarade och personer som kan anses vara otillräkneliga ska vara extra skyddade.

11.5. Gängkriminalitet

Antalet unga som söker sig till kriminella gäng har blivit allt större. Istället för skuldbeläggning av unga ska uppsökande arbete fungera som en lösning till ungas benägenhet för kriminalitet. Kommuner och välfärdsområden ska samarbeta för att förebygga ungas marginalisering. Effektiv kommunikation mellan olika brottsförebyggande samhällsinstanser är väsentlig. Detta för att man så snabbt som möjligt ska kunna identifiera ungdomar som riskerar att dras in i kriminalitet. Resurser ska riktas till uppsökande arbete och skolorna behöver fler trygga vuxna. I kommunerna ska det upprättas mer attraktiva och kostnadsfria samlingspunkter för unga där de kan umgås, skapa nya kontakter och känna sig trygga.

Utanförskap, mental ohälsa, ekonomiska svårigheter och bristfälliga hemmiljöer utgör centrala faktorer som kan bidra till ungdomsbrottslighet. Vidare bör man ta i beaktande hur stadsplanering och den fysiska miljön kan påverka ungas känsla av trygghet. Täta, trivsamma och tillgängliga offentliga miljöer kan motverka marginalisering, medan isolerade och segregerade bostadsområden kan öka risken för att ungdomar dras in i kriminella gäng. För att effektivt motverka brottslighet samt gängkriminalitet bland unga, är det viktigt att stärka det sociala stödet, öka resurserna till barnskyddet och förbättra integrationstjänsterna.

11.6. Införandet av ett tredje juridiskt kön och fastställandet av könstillhörighet

Ett tredje juridiskt kön ska införas i Finland för att främja jämställdhet och likabehandling. Därmed ska även personbeteckningar i framtiden vara könsneutrala. Åldern för fastställandet av könstillhörighet, vilket innebär att det kön som betecknats i befolkningsdatasystemet korrigeras så att det motsvarar individens könsidentitet, ska sänkas från 18 år till 16 år.

Ungdomspolitik

12. Påverkningsmöjligheter och rättsskydd

12.1. Studerandes rättsskydd

Studerande ska informeras om sina rättigheter och skolans regler samt vara delaktiga i utformningen av ordningsreglerna. De studerande ska få tillgång till dokument som rör dem och få veta hur informationen används. Delning av information får endast ske med lagstöd. Studerandes rättigheter ska skyddas både fysiskt och digitalt.

Studerande ska informeras om och garanteras sina rättigheter, samt ha kunskap om de regler som gäller i skolan. Studerande ska vara delaktiga i utformningen av skolans ordningsregler. Den studerande ska ha möjlighet att diskutera provresultat och provresultaten ska kunna överklagas. Studerandes rätt ska värnas om i alla situationer, såväl fysiskt som digitalt. Det ska vara frivilligt att delta i undersökningar.

12.2. Studerandekårsverksamhet

Studerande- och elevkårsstyrelsens verksamhet är en självklar del av skolan och skolans beslutsfattande. Målsättningen är att erbjuda studerande påverkningsmöjligheter i skolan, samt engagera och inspirera studerandes intresse för samhället. Studerande- och elevkårsstyrelsen ska väljas genom demokratiska val. Styrelsen ska vara ett självständigt organ som får stöd och handledning av en handledare vald av styrelsen. Studerande- och elevkårsstyrelsens verksamhet är central i de studerandes demokratifostran. Genom studerande- och elevkårsstyrelsen får de studerande se hur demokratiskt beslutsfattande sker i praktiken.

Skolan ska möjliggöra deltagande i utbildnings- och påverkningsmöjligheter för alla studerande. Studerande- och elevkårsstyrelsen ska ha möjlighet att utse åtminstone en representant till lärarmöten, ledningen och sådana organ där det fattas beslut som rör studerande, exempelvis i skolans kommittéer och direktion. Metoden "Klasstimmen", som innebär att klassen samlas tillsammans en gång per månad och där de diskuterade ämnena tas upp som en punkt under studerande- och elevkårsstyrelsens möten, ska förekomma i alla skolor.

12.3. Påverka som en ungdom

En 16-åring ska ha rätt att skriva under medborgarinitiativ. Det ska även ses till att unga har tillräckligt med information om rösträtt och val för att

aktivera unga i samhället och ge dem en möjlighet att påverka. För att höja valdeltagandet bland unga, ska vallokalerna lokaliseras till sådana platser där de unga tillbringar sin tid. Möjligheten för digitaliserade val ska utredas.

12.4. Ungdomsfullmäktige

Ungdomsfullmäktige på alla nivåer spelar en viktig roll i att engagera, utbilda och väcka intresse för samhällsfrågor och kommunalt beslutsfattande. Genom ungdomsfullmäktige ska den unga befolkningen garanteras möjlighet att delta och påverka i det kommunala beslutsfattandet. Ungdomsfullmäktige ska delges reella påverkningsmöjligheter och ändamålsenliga resurser till att ordna verksamhet enligt önskemål och intresse. Ungdomsfullmäktige ska ha möjlighet att utse en representant med närvaro-, yttrande- och initiativrätt till alla av kommunens organ, däribland kommunfullmäktige, kommunstyrelsen och nämnderna. Ungdomsfullmäktige ska demokratiskt väljas av ungdomar och rådfrågas i frågor som berör de unga. Ungdomsfullmäktige ska även finnas inom välfärdsområdena och på så sätt få möjlighet att påverka social- och hälsovården. Ungdomsfullmäktige i tvåspråkiga kommuner ska vara tvåspråkiga, och verksamheten ska genomföras av båda inhemska språken.

Ungdomsfullmäktige i välfärdsområden som innefattar en eller flera tvåspråkiga städer ska garantera åtkomst till föredragningslistor och annat material på både svenska och finska.

13. Värnplikt och civiltjänstgöring

Den allmänna värnplikten ska utvidgas till att inkludera alla kön, och civiltjänstgöring ska fortsättningsvis vara ett alternativ för varje värnpliktig. Kulturen inom militären ska göras mer inkluderande och accepterande så att alla värnpliktiga känner sig välkomna och respekterade. Försvarsmakten måste aktivt motarbeta könsdiskriminering, homofobi och rasism bland stampersonal samt beväringar, så att alla kan känna sig trygga under tiden de tjänstgör. Framgången av dessa åtgärder ska kunna bevisas konkret genom t.ex. regelbundna enkäter, och om de inte är effektiva ska de ändras. Dessutom ska de som utför militärtjänstgöring ha tillgång till mentalt stöd under hela sin tjänstgöring, till exempel genom tillgängliga stödpersoner eller liknande stödtjänster.

14. Arbetslivet

14.1. Arbetskraft

Finlands befolkningspyramid ser för närvarande inte ut som en befolkningspyramid traditionellt ska göra. Detta beror på att en stor del av vår befolkning är pensionärer eller närmar sig pensionsålder, samtidigt som nataliteten är rekordlåg. Prognosen för 2070 ser ännu dystrare ut. Detta är inte hållbart i längden, eftersom en minskande arbetsför befolkning inte kan försörja stora årskullar som går i pension. För att kunna upprätthålla vårt välfärdssamhälle behöver vi därför mer arbetskraftsinvandring, med fokus på branscher där det råder brist på arbetskraft.

14.2. Pensioner

Pensionssystemet ska vara rättvist generationer emellan och gynna alla målgrupper. För att vårt pensionssystem även i framtiden ska vara hållbart behövs mera invandring för att tampas med vår beklagligt missformade befolkningspyramid. Dessutom behöver nataliteten öka och därmed behövs åtgärder som gynnar föräldraskap och uppmuntrar befolkningen till familjebildning.

För utbetalade arbetspensioner behöver det införas ett arbetspensionsindex, som baseras på konsumentprisindexet. Detta skulle göra arbetspensionerna skyddade mot inflationen. Dessutom skulle arbetspensionerna inte då stiga i snabbare takt än lönerna. Samtidigt håller de sin köpkraft.

Bevara pensionsinsamlingen under tiden man studerar och är arbetslös. Ungas pension ska inte lida för att de har studerat. Att ta bort pensionsinsamlingen för studietiden skulle minska motivationen att utbilda sig. Framtidens arbetsmarknad är dynamisk och många är periodvis arbetslösa mellan jobb. Arbetspensionsinsamlingen ska inte tas bort under tiden man är tillfälligt arbetslös.

Befolkningen behöver även en ökad kännedom om pensioner och pensionsparande. Pensionsåldern får inte ökas.

15. Generationspolitik

Generationspolitik utgör en central del av samhällsutvecklingen, och dess betydelse kan inte understrykas tillräckligt. För att fördjupa denna aspekt av demokratin bör en utvärdering av beslutens påverkan på unga införas som en del av det offentliga beslutsfattandet. Detta skulle garantera att unga

har en röst i ärenden som rör dem mest, exempelvis i frågor om rösträttsåldern, utbildning och värnplikt.

Ungdomskonsekvensanalys, som syftar till att bedöma de omedelbara och indirekta effekterna av planerade och genomförda beslut från ungas perspektiv, ska införas. För närvarande erkänns inte unga som en distinkt grupp i beslutsfattandet, utan de ses antingen som en del av barn, vuxna eller familjer.

Genom att uppmuntra ungdomar att delta i politiska processer kan vi se dem som viktiga aktörer redan idag, inte bara som framtida beslutsfattare. En kulturell förändring krävs där äldre generationer värdesätter ungas deltagande och perspektiv. Detta skulle skapa en mer inkluderande och representativ demokrati som bättre speglar samhällets behov och önskemål.